

O smyslu vzdělanosti a jiná zamyšlení

*Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání
u příležitosti 159. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka
v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*

Praha 2009

O smyslu vzdělanosti a jiná zamyšlení

*Sborník projevů pronesených na slavnostním setkání
u příležitosti 159. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka
v budově Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky*

Vydává Církev československá husitská – Kulturní rada a LHODR

Editoři:

Olga Nytrová, Markéta Hlasivcová, Václav Strachota
Literárně dramatický klub Dialog na cestě
NO Karlín, Vítkova 13, Praha 8

Redakce a grafická úprava: Ing. Pavel Pánek
Jazyková úprava: Mgr. Jana Krajčířiková
Kresba na obálce: Pavel Grün
Grafické řešení obálky: Vlasta Polívková
Předmluva: PhDr. Olga Nytrová

Sponzoři:

Ministerstvo kultury České republiky
NO ČCSH Praha 8-Karlín

© Církev československá husitská a Dialog na cestě, 2009

ISBN: 978-80-7000-043-4

Předmluva

PhDr. Olga Nytrová

Již přes dvacet let usilujeme o to, abychom mysleli a jednali v souladu s demokratickými ideály. Navazujeme na přerušenou tradici. Vnímáme přitom zároveň rozporuplnost nových příležitostí, které nabízejí mnohé možnosti, ale otevírají pole i onomu „pokleslejšímu“ v člověku. Vždy si v této souvislosti vzpomenu na to, že T. G. Masaryk požadoval, aby demokracie byla eticky zakotvena, jinak to není demokracie. A my vyvíjíme nemalé úsilí, abychom si artikulovali naši demokracii jako takovou a cítíme během tohoto procesu mnohé nejistoty. Zamýšlíme se nad ideály humanitními. Uvažujeme o tom, co je skutečná lidskost a jak její vnímání posunout do zorného úhlu „mládeže“, tedy žáků i studentů, jak jim napomáhat k lidské zralosti. Psychologové nám lidskost i zralost ve svých odborných publikacích definují, sociologové předestírají vlastní náhled, svoji optiku nabízejí i filosofové a teologové. Přesto však vždy znovu poučeně sáhneme po tradici, ptáme se na Komenského, na Masaryka.

Jak připomíná ve svém příspěvku prof. Jan B. Lášek, šlo Masarykovi kromě jiného i o „demokracii náboženskou“. Co je to náboženská demokracie? Že nebudeme dogmatičtí, tvrdí, bezohlední, nebudeme se cítit majiteli pravdy, ale dáme prostor druhému, budeme tolerovat jeho způsoby hledání a vnímání. Ovšem jen za předpokladu, že jedná lidsky, cítí s druhými a pokouší se jim naslouchat a nikoliv podléhat vlastním narcistickým choutkám, sobeckým a ješitným záměrům, mocenskému pnutí.

Některé myslitelské osobnosti nás varují, že žijeme už nějaký čas opravdu v „ěre prázdnoty“, jsme příliš individualističtí, narcističtí, sebezvhliživí. Možná, že skutečně nastává určitá „éra prázdnoty“, přílišné roztržštěnosti a roztěkanosti hodnot. Tito skeptičtí myslitelé asi do jisté míry pravdu mají, my však zároveň toužíme po vyšších ideálech, hledáme víru, jde nám o nacházení správné cesty. A právě k tomu je zapotřebí zastavit se u tradice, zamyslet se nad tím, jak tyto konotace viděly a vidí relevantní osobnosti.

Jak zacházet s časem, který máme k dispozici? Jak zrát lidsky, osobnostně, sociálně? Co to je lidská zralost? Máme v tomto ohle-

du jasno? Pokud člověk nenachází smysl života, přestává mít chuť rozvíjet vztahy s druhými, bojí se nicoty. Řítí se pak do různých závislostí a propadá jim.

Co nás v takovéto situaci zachraňuje? Je nezbytné prožívat „agapē“. Martin Buber v této souvislosti říká: „Nelze přikázat, abychom k někomu cítili lásku, ale pouze to, abychom s ním zacházeli láskyplně.“ Křesťanská láska, která není v žádném případě oboustranná, vzájemná, se však stará více o dialogické setkání (řečeno s Buberem) než o „blízký vztah“. Nepředpokládá opěťování zájmu, i když v ně doufá. Nejedná se u ní zkrátka o princip směny nebo o tržní orientaci, jak by řekl Erich Fromm, ale o etiku, v níž je nestranná a objektivní spravedlnost a láska jedno a totéž. Podle Josepha Fletchera je spravedlnost tak osobní jako láska a láska je tak sociální jako spravedlnost. Rozhodnutí a vůle jsou klíčové oblasti vztahů mezi člověkem a Bohem i mezi lidmi.

Masaryk řešil při setkání s L. N. Tolstým, jak připomíná profesor J. B. Lášek, otázku neodporování zlému. Hranice uvažování o těchto zásadních otázkách jsou velmi křehké. Z jejich promýšlení nejsme ani my vyvázáni, neboť to souvisí s naším lidstvem a svědomím. Neměli bychom rezignovat na nápravu věcí veřejných. Měli bychom být opravdoví, pevní a stateční ve svých postojích při obraně duchovních hodnot. Dívat se na život také každodenně sub speciae aeternitatis jako Masaryk. Zamýšlet se nad vzdělanostními a mravními kvalitami, jak zdůrazňuje prof. Jan Sokol.

Jak máme žít s druhými a pro druhé? Jak se vzdělávat ve své lidskosti, jak být lepšími a hlubšími lidmi? Co to je skutečná vzdělanost v nejhlubším slova smyslu? Nakolik právě tomuto pojetí mnohé dlužíme? Jaké inspirativní pohledy můžeme nacházet? Jde nám o „nápravu věcí lidských“? Kdo jsme jako vzdělanci, kdo jsme jako lidé, jak žijeme jako lidé?

Buďme neúnavní v kladení takovýchto otázek, ptejme se, co je člověk, jaký je rozměr jeho lidství, jeho ideálů. K nacházení odpovědí nám napomáhá opravdově vedený dialog, v němž nasazujeme své nejhlubší lidské síly, své existenciální vnímání, své duchovní kořeny i větve.

K Masarykovu evropanství a jeho duchovní identitě

ThDr. Tomáš Butta, patriarcha CČSH

Vážený bratře předsedo, vážení představitelé církve a veřejného života, vzácní hosté, sestry a bratři, setkáváme se v tomto březnovém čase, abychom si připomenuli význam prezidenta Tomáše G. Masaryka pro současnost.

Aktuálnost Masarykova živého odkazu pro nás spočívá dnes mimo jiné i v jeho evropanství. Ačkoliv je spjat s českým národem a se vznikem samostatného státu, jeho působení mělo evropské rozměry. Podle J. L. Hromádky je Masaryk naším „největším Evropanem“. Jako politik osobně zápasí o Evropu a aktivně určuje její směr (*Hromádka, J. L.: Masaryk. Brno 2005, s. 156*).

Masarykovo myšlení vychází z evropského dědictví filosofického, politického, kulturního a náboženského. Je svým vzděláním vědomě Evropan a považuje pro sebe evropskou a americkou kulturu za dostačující (*tamtéž, s. 154*).

Masarykovo evropanství má souvislost s jeho oceněním významu náboženství. Tento filosof, sociolog a politik začal hovořit o náboženství v čase, kdy tehdejší liberalismus a materialismus pokládaly náboženství již za překonané. Když o náboženství mluví teolog nebo kazatel, předpokládá se, že to má v popisu práce, ale když o tomto tématu s takovým zaujetím mluvil člověk tohoto zaměření, tak to má zvláštní vážnost. Navíc to byl muž nadmíru vzdělaný. I když jeho pojetí náboženství bylo osobité, přesto je to křesťanství, náboženství Ježíšovo, které ho určuje a inspiruje (*Čapek, K.: Hovory s T. G. M. Praha 1969, s. 210–214*).

Dnes se zdůrazňuje, že kořeny evropské kultury jsou sekulární. Ale jsou také náboženské. A to připomíná právě Masaryk. K duchovní identitě Evropy patří židovství a na ně navazující křesťanství.

Právě Masarykovo zdůraznění náboženské otázky v moderní době a ocenění české reformace bylo inspirující pro nově utvořenou církev československou husitskou (*viz Provolání z 10. ledna 1920*).

V: *Spisar, A.: Ideový vývoj ČČS. Praha 1936, s. 327*). Nová církev měla kladný vztah k vlasti, národu a demokratickému státu. V Liturgii prvního patriarchy dr. Karla Farského byla zařazena modlitba za prezidenta Masaryka (*Zpěvník písní duchovních pro církev československou. Praha 1924, s. 195*). V učebnici náboženství srovnává její autor Karel Farský biblického vůdce Mojžíše a jeho úsilí o osvobození národa s dílem prezidenta Masaryka (*Biblická čítanka. Starý zákon. Praha 1925, s. 45*). Tyto pasáže musely být v době okupace v učebnici přelepeny nebo zamazány. Třetí patriarcha naší církve, dr. František Kovář, v promluvě, která zazněla 7. března roku 1946, vyzdvihl, že víra a zbožnost Masaryka byla zaměřena právě k Ježíšovi (*Kovář, F.: Símě království božího. Postily jednoho roku. Praha 1949, s. 28*). V období po druhé světové válce svůj vřelý, ale současně myšlenkově kritický vztah k Masarykovi vyjádřili představitelé naší církve v cyklu přednášek, které zazněly v Husově sboru v Praze na Vinohradech (*T. G. Masaryk a my. Praha 1946*).

Křesťanská víra se nedá ztotožnit s žádným politickým přesvědčením. Přesto demokratické hodnoty, které jsou protikladem totalitních režimů, jsou křesťanství velmi blízké, jak je to vyjádřeno v dokumentech naší církve (*srov. Základy řádu duchovní péče. Praha 1948, s. 46–47*).

V současnosti je dílo T. G. Masaryka dostupné a literatura o něm je rozsáhlá. K této osobnosti, jejím myšlenkám a činům se tak můžeme stále vracet a porovnávat je s naším uvažováním a usilováním. Touto kulturní akcí současně vyjadřujeme svou vděčnost význačné osobnosti naší novodobé historie. Činíme tak jako husitská církev i jako občané své země, která je součástí novodobé Evropy.

Projev předsedy ČSSD u příležitosti setkání ke 159. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka

Ing. Jiří Paroubek

Vážený bratře patriarcho, dámy a pánové, za pomalu se naplňující již celé století od Masarykovy prezidentské inaugurace, dokonce snad právě v tomto sále, se uskutečnily tisíce vzpomínkových shromáždění na jeho počest. Za řečnickými tribunami se vystřídal nepřehledný zástup vynikajících politiků, vědců, významných osobností kulturního a společenského života. K tomu pak připočtíme nesmírné množství knižních a novinových publikací, televizních a filmových dokumentů, včetně zahraničních. Zdá se tedy, že dnes je těžké ještě něco nového dodat.

A přece, vždyť se jedná o tak obrovskou postavu našich dějin, s tak hlubokým a náročným strukturovaným dílem politickým, filosofickým, sociologickým, historickým, literárním a ovšemže i praktickým. Přitom, jak už to u slavnostních shromáždění obvykle bývá, většina vystoupení se zabývá Masarykem převážně oslavně a popisně s únavným memorováním životopisných dat a událostí. Tím vším se ale vlastně velmi ochuzujeme a Masarykovo dílo pomalu odkazujeme mezi mrtvé historické reálie.

Proto bych chtěl, abychom se o Masarykově odkazu bavili méně formálně, skutečně diskusním způsobem, který právě on tolik vyzdvihoval. Jen tak pochopíme, že jeho myšlenky jsou součástí živé aktuální společenské praxe, která jich může a musí rozumně využívat. To ovšem vyžaduje než slavnostní výklad spíše výklad analytický, avšak, s ohledem na přísný časový limit, lze se této problematice jen dotknout. Chtěl bych ji tedy alespoň demonstrovat na něčem, co považuji za velmi závažné, a sice na Masarykově pojetí našich národních dějin, jejich základního principu, či řekneme, kategorického imperativu. Jde tedy také o podstatu našich národních tradic, z nichž můžeme čerpat sílu pro zkoušky dnešní i budoucí. Podle Masaryka jde o český ideál humanitní, pramenící z husitské

reformace a odkázaný Českým bratrstvím. Ve svém významném spisu Česká otázka Masaryk rozvíjí úvahu, že jsme národ Žižkův a Prokopův, ale i Husův a Komenského. „Žižka, to krev z krve naší, kost z kosti naší, ano Žižka, to jsme my,“ tak napsal. Současně neskrývá pochyby v tom smyslu, že „je to srdnatost nezlomná, rovná sokovi, ale i hrozná všedrtícímu vítězi, hrozná tomuto proto, že v hloubi duše hárá jistá pochybnost a vědomí viny.“ Proto zdůrazňuje, že právě Hus, Komenský a Bratři jsou typem českým, a jak historie učí, typem trvalejším a rozšířenějším. Existující rozpory nezastírá, ale proti jakési zlaté střední cestě Rokycanově hledá a formuluje náročnou syntézu. Podrobněji se jí zabývá v díle o Husovi, kde píše, že právě v něm „poprvé vidíme ten ohromný světodějný konflikt mezi autoritou a svědomím, který se v nové době opakuje vždy a stále. V Husovi také poprvé vidíme, jak vítězí to svědomí uvolněné ve smyslu „padl, ale zvítězil“. Stůjtež v poznané pravdě, to je význam Husův a jeho díla, to je význam reformace... Náš národ, že se postavil pro Husa, zahájil tím dobu novou. Hus, to program nám a celému světu.“ (citováno ze statě Hus českému studentstvu – 1899). V těchto souvislostech pak Masaryk formuluje humanitní ideál český, jako koncentrovaný výraz našich dějin, s tím, že má svůj historický základ v naší reformaci a navazujících ideách Českého bratrství.

I když s tímto pojetím osobně souhlasím, nemohu si neuvědomovat jeho diskutabilní prvky a nepřipouštět různé pochyby. Zajisté nelze tvrdit, že naše dějiny se vyčerpávají reformací a dílem Českých bratří, že zde třeba nebyla protireformace, Bílá hora, nekonečně dlouhé národní přetrvávání pod cizáckým panstvím Habsburků a jiná složitá období. Jak známo, bylo to předmětem velkých sporů mezi Masarykovou a Gollovou školou a dokonce i takový obdivovatel Masaryka, jako Ferdinand Peroutka, mu vytýká, že nedokáže s chladnou objektivností snášet fakta a sbírat historický materiál. Podle něj Masarykovi kritikové měli pravdu, „že naše liberalistické národní obrození není možno považovat za přímé pokračování náboženské reformace, že mezi náboženskostí Českých bratří a osvícenou humanitou našich buditelů není možné klást rovnítko a že česká reformace není ponorná řeka, která v 17. století mizí a v 19. století se opět vynořuje.“ Avšak tentýž Peroutka vyzdvihuje Masaryka jako pragmatika, který se pokusil organizovat český charakter na základě humanitním a „chtěje zasnoubit národ s ideou humanity, volal živé i mrtvé svědky, že tato idea byla vždy národní tradicí“. Právě

tuto tendenci bych chtěl podtrhnout a korunovat přesnou Masarykovou, řekl bych, již vysoce syntetickou a vrcholnou, či závěrečnou formulací. Konkrétně: *„Humanita, čistá lidskost, skutečně není než ideál naší jednoty, ideál v pravdě český... Program humanitní všemu našemu snažení národnímu dává smysl. Humanita je náš cíl národní a historický, humanita je program český.“* Vidíme tedy, že Masaryk se zde nestylizuje jako čistý historik, ale jako politický pragmatik, který na základě některých tradic a historických fakt vytyčuje humanitu jako cílový program český, tedy to, co bychom měli chtít a za čím bychom měli jako národ jít. V tomto smyslu pak on rozvíjel celý svůj program, své pojetí demokracie i formulaci sociální otázky.

„Pro mne je základem demokracie humanita,“ říkal. A často dodával, že tato naše idea česká je povíce sociální. K tomuto pragmatickému přístupu měl Masaryk, jako vůdce národa, plné právo, dokonce bylo to jeho povinností. Samozřejmě otvírá se tu pole pro zajímavé diskuse, např. tolerantní dialog mezi církví husitskou a katolickou i dalšími, ale zejména pro diskuse politické, neboť Masarykovy úvahy o českém ideálu humanitním a demokracii jako humanitě jsou klíčem pro pochopení živých a vysoce aktuálních otázek současnosti. Ta jeho čistá člověčnost je neumírající výzvou a v zrcadle současného potlačování morálních hodnot lidské důstojnosti a sociální spravedlnosti, při jejím nahrazování honbou za spotřebou, za jakoukoliv zábavou a penězi, září s ještě větší silou, než v dobách, kdy ji Masaryk formuloval. Zde tedy je jasná historická linie, kdy na Husovo *„hledaj pravdy, slyš pravdu, uč se pravdě, drž pravdu, braň pravdy, až do smrti“* navazuje nadějeplné Masarykovo heslo *„pravda vítězí“*. Jeho naplňování, to je náš obrovský společný, a řekl bych, i ten nejaktuálnější, nejdůležitější úkol.

Publikováno též na: Socdem.info – Internetový magazín sociálnědemokratické orientace

Přístupno na <http://socdeminfo-cz.cassius.shosting.cz>

**Promluva pražského biskupa CČSH
ke vzpomínkovému setkání
u příležitosti výročí narození prezidenta
T. G. Masaryka**

Doc. ThDr. David Tonzar, Th.D.

Sestry a bratři v Ježíši Kristu, dámy a pánové, scházíme se dnes již tradičně v Parlamentu České republiky, abychom si společně připomněli 159. výročí narození prezidenta Osvoboditele, Tomáše G. Masaryka. O jeho životě a díle byly již v historii napsány stovky publikací, odborných i popularizačních článků. Na první pohled by se nezasvěcenému posluchači mohlo zdát, že téma Masaryk je pro širokou veřejnost vyčerpané. Opak je však pravdou. O tom se nás jistě bude svou přednáškou „Proč stále Masaryk?“ pokoušet přesvědčit děkan Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, bratr profesor Jan B. Lášek. Takováto shromáždění a popularizační přednášky se nám mohou stát impulzem k novému promýšlení Masarykových myšlenek. Tak k nám Masaryk může promlouvat přes propast času a obohatit náš dnešní život.

Církev československá husitská se již od svého zrodu hlásila k náboženskému programu prvního prezidenta. Krátce před vydáním Masarykovy Světové revoluce připravil profesor A. Spisar svou práci „Prezident Masaryk, náboženský člověk a myslitel“, kterou v závěrečné kapitole uzavřel slovy: Masaryk – toť program československé církve. Přihlášení církve k Masarykovi však nebylo nekritické, o čemž svědčí článek budoucího třetího patriarchy profesora Františka Kováře v Náboženské revue pod názvem „Masaryk a čsl. církev“ (rok 1930). Není zde prostor k tomu, abychom provedli důkladnou analýzu Masarykových postojů, ale můžeme se společně zeptat: Co může první prezident přinést člověku dnešní doby? Co může přinést Církvi československé husitské, jež je postavena na odkazu díla Konstantina a Metoděje, husitské i světové reformace a v neposlední řadě i na tzv. hnutí katolické moderny?

1. Stavět se celým svým životem a svými názory proti sekularizaci, proti náboženské vlažnosti a nezájmu o náboženství v dnešním světě;
2. Bojovat proti „slepé“ víře dvojí pravdy – jedné vědecké, kriticky ověřitelné a zdůvodnitelné, a druhé církevní, teologické, založené na teorii, která se neuplatňuje v praxi, překonávat rozpor mezi vědou a vírou, vírou a skutky.

Závěrem si připomeňme text z listu Jakubova (Jk 1,22–25), který zazněl na shromáždění celé církve v Hodoníně k výročí Masarykova úmrtí 16. 9. 1945: „Staňte se vykonavateli slova, a ne jen posluchači. Takoví sami sebe klamou; neboť kdo jest jen posluchačem, a ne vykonavatelem slova, podobá se muži, který pozoruje svůj přirozený obličej v zrcadle: zadívá se na sebe, odejde a hned zapomene, jaký je. Ale kdo se zahlubá do dokonalého zákona svobody a zůstane při tom, kdo není jen zapomnětlivý posluchač, ale skutečný vykonavatel, je blažen již tím, že to činí.“

Na úplný závěr mého projevu mi dovolu poděkovat organizátorům i pořadatelům, Kulturní radě Církve československé husitské, sponzorům a všem těm, kteří se jakkoli podíleli na přípravě dnešního setkání. Z počtu zúčastněných zde v sále je zřejmé, že odkaz prezidenta Osvoboditele je živý. Naším úkolem je, abychom myšlenky, které zde zazní, dokázali předávat dalším generacím a proměňovali je v duchu Jákovovy výzvy v aktivní činy.

Masaryk o vzdělávání

*Prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc.,
proděkan pro zahraniční styky
Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy*

Dámy a pánové, sestry a bratři, jsem velmi rád, že jsem byl pozván, ačkoli profesně se T. G. Masarykem nezabývám. Když jsem byl osloven jako přednášející, napadla mne podobná myšlenka, jakou tady už zmínil pan předseda Paroubek. O Masarykovi se dnes hodně mluví a přitom to působí většinou tak, jako kdybychom my chtěli mluvit o něm a málo naslouchali jemu.

A protože jste pozvali filosofa a vysokoškolského učitele, budu zde mluvit o školství a vzdělávání. Zejména se zmíním o vzdělávání všeobecném. Nebojte se, nebudu lamentovat nad krizí našeho školství. Jednak každý čtenář Komenského ví, že vzdělávání bylo už tenkrát v jakési krizi, a kdo v něm pracuje, tak si této skutečnosti všímá. A já teď po půlročním pobytu na jedné dobré americké univerzitě mám takové pokušení domnívat se, že to tak bude vždycky. Vzdělávací systém nikdy nemůže naplnit všechno, co by od něho společnost chtěla.

Druhým důvodem, proč se lamentu vyhnu, je to, že obvykle nepomůže. Ano, školství je v krizi, ale v čem nám naříkání může pomoci, aby bylo o kousek lepší? Bohužel lamenta bývají jakousi dělostřeleckou přípravou, chcete-li ouverturou, k nějakému radikálnímu reformnímu plánu. A mnozí se nás snaží přesvědčit, že naše školství je na tom natolik špatně, že cokoli musí být lepší nežli to, co existuje. To je poněkud nebezpečný předpoklad pro reformu. Reformy, které se nedělají vzhledem k nějakému žádoucímu cíli, ale z jakési paniky nad současným stavem, nejsou nejlépe započaty.

Když jsem před více než deseti lety dostal tuto oblast tak říkajíc „na starost“, cítil jsem urgentní potřebu si vyjasnit, o čem se ve školství a veřejném vzdělávání jedná. K čemu ho vlastně máme. Už tenkrát mi bylo zřejmé, že ta rozšířená představa, jako kdyby hlavním úkolem školství bylo produkovat kvalifikovanou pracovní sílu, není to pravé.

Nakonec jsem si poslání školství a všeobecného vzdělávání velmi obecně zformuloval do jakýchsi tří bodů, které kupodivu zároveň odpovídají třem školským stupňům.

Stupeň 1

Školství má dětem pomáhat dosáhnout dospělosti, tzn. má jim pomoci stavět se na vlastní nohy, aby se učily žít a jednat svobodně.

Stupeň 2

Školství by žákům mělo pomáhat, aby se z úzkého kruhu domova a přátel učili vycházet do širší společnosti, aby se socializovali. Aby z nich vyrůstali rozumní, stateční a odpovědní občané, kteří jednou převezmou tento stát.

Stupeň 3

Školství má mladé lidi učit něčemu, čím by se jednou mohli pozitivě živit. Ale co to je? Otázka, co vlastně je to, čím se mladí lidé budou moci živit za pět, deset až patnáct let od této chvíle, je mnohem složitější, než se zdá.

Starší z nás si pamatují, kolik se už vystříдалo představ o tom, co je vlastně oním klíčem k úspěchu. Jen za dobu, kterou si sami pamatujeme, se několikrát změnily a postupně byly nahrazovány novými. Když mi bylo patnáct, ctížádostiví rodiče trvali na tom, že děti se musí naučit těsnopis. To se tehdy považovalo za klíč k životnímu úspěchu. O dvacet let později bylo tím nejvíce žádoucím programování počítačů. A kde je tomu všemu konec...

Úloha odhadnout, co bude tou klíčovou dovedností za patnáct, dvacet až třicet let, zřejmě přesahuje naše možnosti. Postupem času mě tak napadla, nebo spíš přepadla, taková jednoduchá myšlenka: děti, které ve školství vzděláváme a jež bychom měli také vychovávat, přece jednou nebudou jen pracovat, ale především žít jako lidé. Třeba jako otcové a matky a jistě také jako občané.

Moderní doba neuvěřitelně zredukovala množství času, který trávíme prací a v zaměstnání a naopak znásobila množství času, který máme sami pro sebe jako „volný“. Podle francouzských sociologů je dnes podíl našeho životního času, který trávíme prací a zaměstnáním, zhruba třetinový oproti době před sto lety.

V souvislosti s tím lze říci, že toto volno – které tvoří samozřejmě dlouhá příprava pro zaměstnání, školská léta, kratší pracovní doba, dovolené, prodlužující se důchodový věk, a ovšem také nezaměstnanost – dnes není jen utopický ideál, o kterém snily generace našich předků. Ale je to dokonce i jakási tvrdá skutečnost, se kterou si často nevíme rady. A prudký rozvoj zábavního průmyslu, který nám za levný peníz nebo dokonce zadarmo pomáhá toto volno „zabíjet“, o něčem svědčí.

Když jsem uvedený nápad vykládal svému příteli a kolegovi, prof. Petruskovi, upozornil mě na následující krásnou pasáž z Masarykova projevu v rakouské říšské radě z roku 1900, kde se jednalo o zavedení osmihodinové pracovní doby. Cituji: *„Čím kratší práce denně, tím větší prázdeň. A pak nastává problém, ne jak nejvíce pracovat, ale jak nejlépe využít prázdně. A to je vlastně hlavní problém. Jak pracovat, to více méně každý poměrně snadno si zodpoví; ale co má dělat, když nepracuje? Všecko zlo společenské pochodí právě z prázdně, to jest z neumění zacházet s prázdní... Většina lidí neví, co má v neděli dělat, jak má volný čas, jak se říká, zabít. Tedy problém osmihodinové doby práce je nesmírně důležitým problémem mravním a sociálním.“*

Tahle jednoduchá a přece nesmírně důležitá, závažná myšlenka, kterou tenkrát Masaryk takto vyjádřil, jako kdyby se od té doby úplně ztratila. Jako by se na ni zapomnělo. A přece je faktem, že v dnešním světě člověk má stále víc a více času, s nímž si neví rady. A můžeme říci s Masarykem, že z toho pochází možná ne všechno, ale mnoho ze společenského zla. Tady bychom měli, zdá se, Masarykovi pečlivě naslouchat a přemýšlet, co to znamená „in concreto“, konkrétně zvažovat, co přesně daná skutečnost znamená v našem školském a vzdělávacím systému.

Podle své učitelské zkušenosti bych řekl, že mladý člověk dostává jakousi příležitost, zda ho v tomto období vzdělávání něco zaujme nebo ne. A pokud ho nějaká věc natolik zaujme, že si ji začne sám hledět, řekl bych, že je z velké části ze společenských problémů vytržen a zachráněn. Každý z nás by mohl jmenovat ty vzácné učitele, kteří nás naučili, že nejde o sekýrování nebo „mus“, ale že když se člověk věnuje nějaké činnosti, tak takováto činnost může být krásná, potěšující, naplňující.

Takovýto přístup bychom měli velmi cílevědomě podporovat a z tohoto hlediska uvažovat o zmiňovaných obsazích školství a vzdělávání od dětství po vysokou školu.

Každý stát se stará o to, aby měl mladé lidi, kteří jsou použitelní ve společenském provozu, kteří najdou zaměstnání. Ale domnívám se, že proměna pracovního trhu, kterou jsme zažili za posledních dvacet až třicet let i v této zemi, a kterou naši možná šťastnější kolegové jinde v Evropě zažívali už mnohem déle, zdůrazňuje tuto stránku.

To, co dnes má největší cenu dokonce i na pracovním trhu, souvisí mnohem více s jakousi všeobecnou způsobilostí, vzdělaností, schopností se rozhodovat, schopností vést, komunikovat, přesvědčovat atd. Se schopnostmi, které jsou více lidské než odborné. Jedná se o trend, jenž pokračuje.

O těchto věcech bychom měli možná mluvit trošku více nahlas, aby nevznikl dojem, že celá společnost si myslí, že hlavním úkolem školství je vychovávat lidi, jak se právě teď hodí nějakému zaměstnavateli. Na vysokých školách bychom se měli držet zásady, že naším partnerem je student, ne jeho budoucí zaměstnavatel. Naším partnerem je jistě celá společnost, ale naše odpovědnost vůči ní je v tom, že bychom měli vidět o kousek dál než lidé, kteří se vzděláváním nezabývají.

Školství není všemocné, každý učitel ví, že to, čeho může dosáhnout, je omezené. Není tomu tak, že dobrou školu dělají jenom učitelé. Škola je dobrá, když má dobré studenty.

To vše jsou podstatné otázky. Týkají se oblasti ekonomické, profesní, sociální, ale samozřejmě také sféry občanské a lidské, budoucnosti této země a tohoto státu.

Pokusil jsem se tyto souvislosti ukázat na vybraném hezkém příkladě z Masaryka, v takové na první pohled velmi detailní otázce. Všichni musíme ocenit, jak – při vši té šíři svého rozhledu – byl schopen uchopit tuto zdánlivě detailní věc, domyslet ji až do konce a nastolit ji jako konkrétní úkol, kterému bychom se měli postavit.

Proč stále Masaryk? Filosof Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) a jeho polemika proti Lvu N. Tolstému. Odporovat či neodporovat zlu?

*Prof. ThDr. Jan B. Lášek,
děkan Husitské teologické fakulty
Univerzity Karlovy v Praze*

T. G. Masaryk je vedle Jana Patočky († 1977) bezesporu nejznámějším českým myslitelem novodobých dějin. K tématu aktuálnosti jednotlivých osobností z naší historie by se dalo říci mnohé (J. Hus, J. A. Komenský), ale ty patří spíše do dávné minulosti a v tak krátkém příspěvku zde nemohu podat ani dějiny problému zla v českém filosofickém myšlení, ani v české teologii.

T. G. Masaryka jsem vybral nejen proto, že byl velkým znalcem ruského myšlení a ruské literatury, ale zejména proto, že to byl právě on, kdo vytvářel v době, kdy byl prezidentem Československé republiky (1918–1935), podmínky ruské inteligenci, aby mohla důstojně existovat v Praze.

O Masarykovi existuje v češtině obrovská literatura, vydaná byla ovšem do bolševického puče v naší zemi v r. 1948. Pak – až do roku 1989 – Masaryk patřil k zakázaným autorům. Bádání o Masarykovi se za posledních téměř dvacet let rozbíhá velmi pomalu. Vycházejí sice sebrané spisy, píšou se studie. Jenže zde je problém: není kontinuita a některé práce vznikají na „zelené louce“. Nelze jim upřít dobrý úmysl, avšak bez navázání na starší bádání to opravdu nejde.

Než se budu zabývat vlastním problémem – vztahem Masaryka k pacifismu a k ozbrojenému odporu – dovoluji mi, abych připomenul některá fakta z Masarykova života: Masaryk se narodil v národnostně smíšené rodině (matka byla Němka) v jihomoravském

Hodoníně. Po maturitě ve Vídni (1872) vystudoval klasickou filologii a filosofii tamtéž (1872–1876). Doktorátu dosáhl ve Vídni na základě disertace „De Platonis anima doctrina“ (Das Wesen des Seele bei Plato), krátce studoval také v Lipsku (1876–77), kde se seznámil s E. Husserlem. V r. 1879 se habilitoval u Franze Brentana prací s původním názvem „Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der Gegenwart“¹ a působil posléze ve Vídni jako soukromý docent (1879–1882). V té době vystoupil z Římskokatolické církve a stal se evangelíkem. V r. 1882 odchází do Prahy, kde byla Karlo-Ferdinandova univerzita právě rozdělena na českou a německou. Masaryk působil na české univerzitě. Věnuje se hned několika oborům: filosofii, sociologii, logice, filosofii dějin. Spoluzaložil kritickou revui Atheneum, která měla velký vliv na rychle se rozvíjející českou vědu. Masaryk byl svými příznivci i několikrát za sebou zvolen do říšské rady vídeňského parlamentu. Napsal desítky spisů, z nichž jen letmo zmiňuji tyto: Česká otázka (1895), Naše nynější krize (1895), Karel Havlíček (1896), Jan Hus (1896). Napsal také obrovskou kritiku marxismu ve dvoudílném spise „Otázka sociální“ (1898). Zastal se proti křivému obvinění z vraždy žida Leopolda Hilsnera a vystupoval z křesťanských a humanistických pozic v letech 1899–1900 proti hrubému antisemitismu. O Masarykově vědeckém i osobním zájmu o Rusko se zmíním později. V r. 1914 odešel do exilu a v proslulém projevu ze dne 6. července 1915, předneseném v Sále reformace v Ženevě, vyhlásil boj rakouské monarchii. Po svržení cara přijel do Ruska (mezi jeho přátele patřil například Miljukov), v Moskvě zažil bolševickou revoluci a přes Vladivostok se vrátil v r. 1918 do USA. Zde intervenoval u prezidenta Wilsona ve prospěch malých národů, za jejich právo na sebeurčení. Po skončení války se vrátil do nově vzniklé Československé republiky a byl zvolen v r. 1918 jejím prezidentem. Byl jím zvolen ještě několikrát, ale v r. 1935 musel ze zdravotních důvodů abdikovat. Vzpomínky na politické zápasy kolem první světové války zpracoval v knihách Nová Evropa (1917–1918) a Světová revoluce (1925). Chci jen zmínit, že poslední spis (Světová revoluce) byl přeložen také do ruštiny a vyšel v r. 1929 v Praze rusky. O Masaryka je stálý zájem v cizině, kde se jeho dílo stává objektem disertací. Vycházejí i Ma-

1) Kniha vyšla ve Vídni německy v r. 1881, poprvé česky pak v r. 1904.

sarykovy spisy, zmíním vydání všech tří dílů „Ruska a Evropy“ na počátku našeho tisíciletí v Rusku.

Z toho, co bylo doposud řečeno, je zcela jasné, že není možné ani v náznaku podat charakteristiku Masarykova přínosu a významu pro jednotlivé disciplíny, jimiž se zabýval. V této souvislosti chci upozornit na jeden německý spis mého pražského kolegy O. A. Fundy: T. G. Masaryk – sein philosophisches, religiöses und politisches Denken (Bern-Frankfurt am Main 1978), který je dle mého soudu nejlepším úvodem do Masarykova filosofického, náboženského a politického myšlení.

Masaryk byl kromě jiného velkým znalcem ruské literatury. Studoval ji nejprve v překladech od svého mládí, později se naučil rusky tak, že mohl číst originály. Napsal několik studií o Dostojevském, třikrát navštívil Lva Nikolajeviče Tolstého v Moskvě a v Jasné Poljaně (1887, 1888 a 1910). Jeho zájem o Rusko vyvrcholil vydáním dvousvazkového díla Rusko a Evropa (1913). Zůstává paradoxem, že třetí svazek tohoto díla, který měl být vyvrcholem, zůstal až do roku 1996 v rukopise – zde se zabývá podrobně dílem F. M. Dostojevského, náboženstvím a problémem titanismu. Abychom porozuměli Masarykovým názorům, které vyslovil proti pacifismu a proti neodporování zlu násilím – a tedy přímo proti Tolstému – je nutné si alespoň krátce připomenout hlavní myšlenky, jak Masaryk chápe demokracii – demokracie není pro něho politický a právní řád, ale určitý pohled na svět, způsob života, určitá úroveň mezilidských vztahů. Je to život „sub speciae aeternitatis“. Demokracie je Masarykovi prostorem pro realizaci humanitních ideálů. Jako demokrat odmítá samozřejmě teokracii – stát není uskutečňovatelem mravní ideje. Masaryk vychází z toho, že k základům demokracie patří vzdělanostní a mravní kvality občanské společnosti, péče o duchovní klima dané společnosti, respekt k osobnosti druhého i snaha dobírat se konsensu o společných hodnotách, přesahujících dílčí stranické a skupinové zájmy. V rozhovorech s Emilem Ludwigem (kniha Geist und Tat) užil Masaryk pojem „náboženská demokracie“ – a tento pojem se týká duchovní a politické kultury a je míněn v širokém občanském, pluralitním a ekumenickém duchu. Masaryk ovšem zastává názor, že tuto demokracii je třeba rozhodně hájit. To je také důvod jeho nesmiřitelného vztahu k bolševismu, jehož propagandistickými hesly se v žádném případě nedal zmást.

Na své návštěvy u Tolstého se Masaryk rozpomíná především ve známých rozhovorech s českým spisovatelem Karlem Čapkem.² Popisuje zde i své cesty po Rusku. Masaryk nepřijal Tolstého způsob života, viděl v něm rozpor. Masaryk říká proti Tolstému: „Problém města a venkova se nedá řešit sentimentální morálkou a prohlašованиеm sedláka a venkova za vzor všem; zemědělství dnes se již také industrializuje ... o tom všem je i u nás ještě mnoho nesprávných názorů a zděděných předsudků.“³ To však není to nejdůležitější – Masaryk se vyjádřil přímo k jádru problému: „Nejvíce jsme se přeli o neodpírání zlému; nepochopoval, že neběží jen o odpírání násilné, nýbrž o boj proti zlému na celé čáře: neviděl rozdíl mezi defenzívou a ofenzívou; myslel si, že by například tatarští nájezdníci, kdyby jim Rusové neodporovali, po krátkém zabíjení od násilí ustali. Moje teze zněla: Když mě někdo napadne, aby mě zabil, budu se bránit, a nebude-li jiné pomoci, zabiju násilníka; když už jeden ze dvou má být zabit, ať je zabit ten, kdo má zlý úmysl.“⁴

Samozřejmě se Masaryk zabývá Tolstého názory prakticky ve všech svých hlavních literárně-vědných, filosofických, ale i politologických spisech. V již zmíněném spise *Rusko a Evropa* se Masaryk přímo vyjadřuje o odporování zlu: „Každý člověk smí, ba musí se postavit za všech okolností na odpor proti ohrožování fyzického i duchovního života, ať přichází od kohokoliv. Každý se má bránit proti násilí i násilnictví. Tolstého učení o neodporování zlu je nesprávné. Jen to je správné, že se obránce má právě jen bránit, protivníkovu násilnictví ho neopravňuje, aby dělal totéž. Humanitní etika však neposuzuje zabíjení podle starého, starozákonního „oko za oko, zub za zub“. Mravní pokrok záleží v tom, že se motivace každého činu psychologicky přesněji individualizuje a že se proto každý čin, tedy také každé zabíjení, hodnotí podle okolností.“⁵

Tyto názory, které Masaryk proti Tolstému formuloval, nacházely i praktické užití v Masarykově politické činnosti. Když se postavil do otevřené opozice proti Habsburkům, ve svém projevu vzpomíná také Petra Chelčického. Petr Chelčický, český filosof a

2) K. Čapek, *Hovory s TGM*, Praha 1969, str. 87–90.

3) Tamtéž, str. 89.

4) Tamtéž.

5) T. G. Masaryk, *Rusko a Evropa*, cit. podle Masarykova abeceda. Výbor z myšlenek T. G. Masaryka, uspořádal Jaroslav Dresler, Praha 1990, 2. vyd., str. 139.

myslitel 15. století, totiž formuloval učení o neodporování zlu proti Janu Žižkovi, zakladateli moderního válečnictví. Masaryk v projevu upozornil, že celý svět zná tuto nauku v nové formě od Tolstého, který byl sám překvapen, když našel základy svého učení u Chelčického. Masaryk mj. řekl: „Idea nejčistší humanity nezkazuje, nemůže zakázat obranu. Právě naše reformace prohlásila, a s nejjasnější určitostí, že obrana není násilí. Naše reformace dává toto pravidlo: Odsuzujeme násilí, nechceme a nebudeme ho používat. Proti násilí se však budeme hájit třeba i železem.“⁶ A během války, když už zabíjení dosáhlo velkých rozměrů, Masaryk zůstává věrný svým názorům a v této věrnosti vystupuje proti pacifistům a proti pacifismu. Pacifisté byli unaveni válkou a volali po míru za každou cenu, a právě s tím Masaryk nemůže souhlasit: „Mnozí pacifisté hodnotí válku nesprávně. Válka je zlo, a zlo veliké, posuzujeme-li však konečný výsledek a ztráty na životech a zdraví, není zlem největším. Alkoholismus si vyžaduje neméně obětí než války. Ohromný počet sebevražd, v Evropě ročně sto tisíc, jasně ukazuje, že válka není nejhorším a jistě ne jediným zlem. Život nečestný, život otrocký je horší.“⁷ Jakkoliv výroky o alkoholismu a sebevraždě znějí tváří v tvář zbraním hromadného ničení dnes naivně, s poslední částí Masarykova výroku je možno bezvýhradně souhlasit.

Velmi podrobně se Masaryk zabýval také problémem války, revoluce a násilí ve své „Světové revoluci“. Omezíme se zde jen opravdu na polemiku s Tolstým a necháme stranou další politické souvislosti. O polemice s Tolstým se hovoří ve 20. kapitole zmíněného díla. Masaryk připomíná, že problém ve středověké Evropě vyzdvihl Chelčický a že byl řešen v české reformaci. V nové době na něj znovu upozornil právě Tolstoj. Masaryk opět vzpomíná na své tři návštěvy u Tolstého a vyznává: „Nedovedl jsem s učením o neodpírání zlu souhlasit; držel jsem proti němu, že se zlu musíme protivit každý stále a ve všem, a postavil jsem proti Tolstému jako první humanitní cíl: být stále na stráži, překonat staré ideály násilí a ideály rekovnictví a mučednictví, energicky a s láskou se oddat práci, práci drobné, pracovat a žít! V nejkrajnějším případě odpírat násilí

6) Masarykův projev v Ženevě 6. července 1915, cit. podle Masarykova abeceda (viz pozn. 4), str. 82.

7) T. G. Masaryk, *Nová Evropa* (1917), cit. podle Masarykova abeceda, str. 141.

a útoku i železem – bránit sebe i jiných proti násilnosti.“⁸ Masaryk vystihl, že Tolstoj neuznával psychologický a tudíž i mravní rozdíl mezi obranou a útočným násilím. A to je podle něho nesprávné. „Motiv je tu i tam různý a motiv rozhoduje o mravnosti: střílí jeden i druhý, ale rozdíl je právě v útoku a obraně. Když dva dělají stejné, není to totéž; mechanický čin je stejný, ale nestejný je úmysl, cíl, mravnost. Tolstoj jednou argumentoval aritmeticky: že prý nepadne více lidí, když se napadení nebudou protivit; bojem prý se lidé na obou stranách rozjařují, a proto jich padá více; nenarazí-li útočník na odpor, ochabne a přestane zabíjet. Postavme se také na takové stanovisko praktické: musí-li již být zabit jeden, tedy ať je zabit útočník! Proč má být zabit člověk neútočící, nic zlého nepodnikající a ne člověk, který chce zlé a vraždí?“⁹

V bouři války si Masaryk dobře uvědomoval, že je nesnadné určit, která strana podnikla útok. Nicméně to považuje za možné a říká, že čestní a myslící lidé dovedou dost nestranně určit, ze které strany vychází útok a kdo se jen brání. Je si také moc dobře vědom, že válka neznamena jen boj na vojenském poli. Tvrdí, že se musí posuzovat celý společenský stav, z něhož a v němž válka vzniká. A v tom má jistě pravdu.

Poněkud složitější je otázka, z jakých pozic a proč Masaryk vystupuje proti Tolstému. Masarykovy názory jsou v otázce obrany proti násilí celkem jasné. Pvažuje také za možné určit, kdy se jedná o obranu. Masaryka je možno označit za křesťanského myslitele, i když jeho pojetí křesťanství není zcela pravověrné. Velmi kriticky se vyslovuje o některých ústředních bodech křesťanského učení: o zjevení, o inkarnaci (vtělení). To nic ovšem nemění na tom, že je hluboce přesvědčen, že křesťanství vytvořilo nový mravní svět posvěcením poměru člověka k Bohu. Dokonalá nesobeckost je v něm podle Masaryka povýšena na základní životní pravidlo, podle kterého má křesťan žít. „Křesťanství bylo novou skutečností, jež postavila křesťana po mravní stránce nekonečně vysoko nad pohana a učinila nefilosofického křesťana lepším než filosofického pohana. Tak se stalo křesťanství vlastním učením pro život, evangeliem učilo milovat život a ne smrt. Proto toto nové poselství zachránilo

8) T. G. Masaryk, Světová revoluce. Za války a ve válce 1914–1918, Praha 1925, str. 75–76.

9) Tamtéž, str. 76.

a vykoupilo umírající pohanský svět; křesťanství vyhubilo z kořene chorobnou sebevražednost antického polytheismu a vrátilo lidi k životu.“¹⁰

Samozřejmě se vyjadřuje i o Kristu. V této otázce nejsou jeho výroky jednoznačné a je možno říci, že se blíží spíše liberální protestantské teologii. Masaryk obdivuje na Kristu, že celý jeho život je pravda. Kristus podle něho hlásá dokonalou čistotu, prostotu a svatost. Fascinuje jej, že Kristus překračuje Starý zákon. „On, Syn Boží, se narodil v nejposlednějším městečku, v bídě, a přece mu slouží andělé a celý svět: jeho říše není z tohoto světa. On Bůh-člověk, trpí konečně pro své přesvědčení nejpotupnější smrt. Může být lepší příklad, jak máme žít?“¹¹ Nemusím přítomným opakovat, že z hlediska křesťanské dogmatiky je to málo – Kristus není jen příklad. A přece pro Masaryka je Kristus – příklad – hnacím motorem pro jeho názory, ba pro celou jeho etiku.

Odtud se pak bere jeho rozhodnost, s jakou se – jako přesvědčený následník Kristův – staví za možnost ozbrojeného odporu, za boj proti zlu. Podobně jako řada ruských myslitelů, vede Masaryk dialog s dějinami křesťanství ve své zemi, v Čechách. Činí tak ve spise „Česká otázka“ (1895) a hlavně demonstrativním způsobem pak ve zmíněném politickém projevu proti Habsburkům ze Ženevy v roce 1915. Anž bych chtěl zde zatěžovat dlouhým výkladem českých církevních dějin, přece jen základní tezi Masarykovu nastínit musím. Masaryk se domnívá, že Hus a jeho kritika církve byla oprávněná. Husité se pak se zbraní v ruce bránili zahraniční intervenci katolického vojska. Bránili laické kalichy, svobodně hlásání Slova Božího a další body husitského programu. Kdyby se husité nebránili, byli by zničeni. Chelčický pak mohl vystoupit se svým programem neodpírání zlu násilím právě proto, že v zemi byla svoboda a husité tuto svobodu ubránili mečem. A to je jistě pravda. V mnohých svých projevech se k této „dialektice“ obrany hlásí také první patriarcha ČČSH dr. Karel Farský.

Chelčický a vůbec celá Jednota bratrská jsou pak Masarykovi realizací humanitní ideje. To ovšem neodpovídá pravdě, neboť Jednota bratrská měla v prvé řadě výrazný teologický program. Masaryk

10) T. G. Masaryk, *Sebevražda jako masový jev moderní civilizace* (1881), cit. podle Masarykova abeceda, viz. pozn. 4, str. 99.

11) Tamtéž, str. 98.

jde ve své konstrukci pak ještě dále: když zvítězila v Čechách protireformace, myšlenky husitů a Jednoty bratrské žily v exilu dále a prostřednictvím Jana Amose Komenského měly vliv na vznikající osvícenství. To je ovšem chybné jak z teologického, tak z dějinně-filosofického pohledu. Podrobnou kritiku této teorie zde provádět nemohu, neboť ani s naším tématem přímo nesouvisí. Důležité je, že to byla především původně obrana duchovních hodnot, která Masaryka vedla k přesvědčení, že každému zlu je třeba se postavit čelem.

Bohužel Masarykova teorie nebyla nic platná v praxi – československý stát se pod vlivem okolností nemohl bránit ani agresi v roce 1938, ani v roce 1968. Masaryk patřil mezi skupinu intelektuálů, která si v Praze na konci 19. století říkala „realisté“. Kéž Masarykovy názory ve změněné podobě oslovují i naše současníky: přes všechnu dobovou podmíněnost jim nemůžeme upřít čestnost a silnou etickou motivaci. Dnes jde také o realistický pohled – dobové souřadnice jsou jiné, ale problematika násilí a ozbrojeného odporování zlu zůstává.

Nebudeme si dělat iluze, že ve společnosti je vše v pořádku. Je zde mnoho zlého, ale toto zlé nemůže vítězit. Není pravda, že vše je jedno. Kdo přijímá tento životní postoj, ten rezignuje na nápravu věcí veřejných i na správu sebe sama. Masaryk se stavěl proti všem projevům zla, podvodu, strachu. Masarykovo „nebát se a nekrást“ je známé. Myslím si, že jeho aktuálnost je právě v tom, že se dáme oslovit jeho myšlenkou, že zlu a násilí se musí odporovat – a to třeba i násilím! Jinak nebude dosaženo realisticky ničeho. V tom je Masarykova aktuálnost a samo toto odpovídá na otázku, proč stále Masaryk. Duchovní hodnoty je třeba hájit i v přítomnosti a obávám se, že s tvrdostí větší, než kdykoliv jindy. A na jejich uhájení stojí naše civilizace! Proto tedy Masaryk i dnes.

Diskusní příspěvky

Prof. ThDr. Zdeněk Sázava

Vážení přítomní, chtěl bych v úvodu říci, že jako biblista si dovoluji z Bible vypůjčit jedno slovo, a to Desatero, a podat tu malé, stručné desatero těch výroků, které před mnoha léty napsal T. G. Masaryk o mravnosti, náboženství, lásce a také o práci.

- 1) Nepotřebujeme mravnost a náboženství „in abstracto“, v soustavách a knihách, nýbrž v životě, hospodaření a politice. Etika není jen pro psací stůl a náboženství není jen pro kostel.
- 2) Láska není citlivůstkářstvím, jsme příliš sentimentální a sentimentalismus je egoismus.
- 3) Kdo věří v pokrok, nebude netrpělivý. Pokračovat znamená špatné překonávat. Špatné překonávat dobrým – to není tak těžké, ale těžké je překonávat dobré ještě lepším.
- 4) Láska pravá spočívá na naději, v naději na život věčný. Věčnost nenastává teprve po smrti, věčnost je již teď, v tomto a každém okamžiku. A proto ničeho neodkládat pro nějakou věčnost vzdálenou. Láska musí být účinná. Musíme pro bližního něco udělat a ta práce budiž klidná, vědoma si svých cílů.
- 5) Mravnost není náboženstvím a náboženství není mravností. Může být člověk nábožensky velice věřící, oddaný své církvi a jejím předpisům, a přece nebude mravným.
- 6) Mužný klid, metodičnost, myšlení tuhé a pevné, život čistý a neposkvrněný, činy a skutečné akce, ne siláctví, ale síla.
- 7) Mezinárodnost není beznárodnost a protinárodnost.
- 8) Spějeme k novému, vyššímu nazírání na život, kdo to pochopíš, kdo to pocítíš, budeš už vědět, co a jak.

- 9) Jako viditelná církev žije církví neviditelnou, tak i my jako národ budeme bezpečně žít, jestliže nás značný počet spojen bude tichým souhlasem, jenž vzniká ze správného posouzení našeho postavení ve světě a správného posouzení toho, co a jak, kde kdo máme pracovat. Nikdo z nás nesmí zklamat. Tak to já cítím.
- 10) Netřeba si lámat hlavu, čím prospějeme národu – jestliže studuješ medicínu, nejlépe národu prospěješ, budeš-li dobrým, svědomitým lékařem. Ty zase prospěješ nejlépe, budeš-li dobrým a svědomitým učitelem. Jak jinak máme, přátelé, každý pracovat pro náš národ?

Toto desatero je vybráno a upraveno ze sbírky slov T. G. Masaryka, která vyšla v několikerém vydání.

Je dobré, že zde dnes zazněly mnohé projevy a přednášky, a to velmi instruktivní, velmi závažné. Projevil se tu se svým myšlením katolický teolog, také husitský teolog, snad jsme měli ještě do třetice dát slovo J. L. Hromádkovi: „Nekarikujme Masarykovu zbožnost, nesnižujme ji ani nepodceňujme. Masarykovo myšlení nám totiž připomíná důstojnost lidství. Člověk je korunou tvorstva; to není poduška jeho pýchy, nýbrž osten sebekontroly a sebepoznání.“

Jen dovolte do důsledku ideu lidství, jak ji podává Masaryk, domyslet. Uvědomit si, že smysl lidství není ideou, pomyslem, nýbrž realitou, kterou Bůh reálně člověku při stvoření dal. A srovnajme s tím skutečnou situaci našeho života.

A to poslední je několik slov o naší lidské práci, jak o tom Masaryk píše v knize „Jak pracovat“, která už vyšla ve více než deseti vydáních:

„Člověk si má být vědom svých pracovních povinností.“ Také z toho poznáváme, jak byl T. G. Masaryk pln pracovní aktivity a jak se jí vyznačoval. Byl pravým opakem toho člověka, kterého popisuje humorista Jerome Klapka Jerome: „I like work, it fascinates me. I can sit and look at it for hours...“ (Mám rád práci, ona mne fascinuje. Mohu sedět a dívat se na ni i celé hodiny.)“

TGM byl osobností, kterou si bez pilné práce a pracovitosti nedokážeme ani představit, i když při ní většinou seděl – totiž za pracovním stolem či stolem jednacím, na němž vypracovával plány pro lepší tehdejší Československo.

Ponorná řeka

Mgr. Lumír Čmerda, duchovní CČSH

Jako příklad prvorepublikové kritiky na adresu Masarykova pojetí českých dějin tu zazněl názor Ferdinanda Peroutky, že TGM se mýlil v přecenění vlivu české reformace na pozdější vývoj naší společnosti. Podle Peroutky není česká reformace ponorná řeka, která se po staletích najednou vynořuje ze zapomnění. Dovoluji si upozornit na studie dr. Z. V. Davida, jenž se na princetonské univerzitě věnoval dějinám národů střední Evropy. Tento historik na základě vlastních důkladných výzkumů dobové literatury dospěl k závěrům, že české osvícenství bylo mnohem více ovlivněno českou humanistickou literaturou 16. století než racionalistickými filosofiemi francouzskou či německou. V souladu se závěry amerického vědce se domnívám, že česká reformace se jako ponorná řeka po staletích opravdu vynořovala, a to nejen v generaci osvícenců, pak za Palackého či Masaryka. Ponorná řeka české reformace se vynořila dokonce i ve století dvacátém, čehož důkazem je vznik nové reformační církve, Církve československé. Jsem přesvědčen o tom, že v otázce vlivu české reformace na pozdější vývoj naší společnosti se novinář Peroutka mýlil a filosof Masaryk měl pravdu.

Několik poznámek k předneseným projevům

*Miroslav Sígl,
Masarykovo demokratické hnutí,
člen redakčního kruhu ČAS*

Naslouchal jsem se zájmem vystoupení pana inženýra Jiřího Pa-roubka, poslance a předsedy sociálně demokratické strany, když zde rozváděl některé myšlenky našeho prvního prezidenta Osvo-boditele T. G. Masaryka. Bohužel již odešel, rád bych se ho zeptal, proč se o jeho stále živých, aktuálních a nadčasových postulátech nezmiňuje i jinde ve svých projevech, například v Poslanecké sně-movně nebo před svými voliči? Proč není ani v programu sociálně demokratické strany odkaz na našeho politika a státníka TGM? Bohužel je tomu tak i u jiných politických a demokratických stran, které se myšlenkově nedokáží přihlásit k Masarykovi...

Veřejnosti je k dispozici například publikace sociálně demo-kratické strany o současné finanční a ekonomické krizi, která postihuje celý svět, tedy i nás. Zkoumají se její příčiny, ale chybí přitom zdůraznění, že jde zároveň – ne-li především – o krizi mrav-ní, o otázky morálky, o mravní zásady státu a politiky, o nichž se opět můžeme poučit u našeho velkého křesťana, jakým byl TGM. Ale v onom programu není ani slovo o morálce. Ano, tato krize vznikla ve Spojených státech amerických, kde chamtivost finanč-ních a bankovních kruhů dosáhla nebývalé výše a je také jednou z hlavních příčin soudobých bankrotů bank a pojišťoven. Také u nás jsme byli již dříve svědky tohoto jevu, který se – zaplatbůh – nerozšířil takovou měrou, s jakou sem byly importovány mnohé další jiné negativní projevy z americké společnosti, ohrožující ze-jména mravnost. Tím se ovšem nechci nijak dotknout zásad ame-rické demokracie, které by nám měly být vlastní.

Padla zde zmínka o Janu Patočkovi, našem mysliteli a filosofovi. Nesmírně si vážíme toho, že se dokázal postavit zlu páchanému proti lidskosti, že stál u zrodu Charty 77. Ale je také známo, že v je-ho vztahu k Masarykovi se projevovaly některé výhrady, myslím,

že by se k tomuto tématu mělo více hovořit i na podobných shromážděních, jako je toto. Právě v Chartě 77 chyběly rovněž odkazy na humanitní demokracii a další postuláty TGM. Nedivme se, že i potom po listopadu 1989 lidé odchovaní Janem Patočkou Masaryka nevzpomínali a na jeho myšlenkových zásadách jsme nedokázali budovat naši společnost.

Česká republika a její představitelé dnes vedou na půl roku Evropskou unii. Kde jinde by mělo zaznít Masarykovo jméno, jeho myšlenky o demokratické Evropě, o našem postavení v ní, vyslovené v jeho stěžejních dílech Rusko a Evropa nebo Nová Evropa. V tom je náš odvěký přínos tomuto kontinentu, a ten opět naši politici a europoslanci zapomínají uvádět a zdůrazňovat Masarykovy myšlenky, zejména o humanitní demokracii. Přitom kdykoliv se zabýváme zásadními otázkami našeho vývoje, našeho ukotvení, naší identity, našeho státu, naší světovosti, byť jsme jen malým národem – na mnohé z těchto otázek můžeme nalézt odpověď právě v Masarykovi. Stejně tak je tomu u jiných hodnot, které nacházíme v díle TGM.

Mnohem výstižněji zde o tom hovořil pan profesor Jan Lášek, děkan Husitské teologické fakulty a jsem velmi rád, že jsem byl účasten na tomto semináři, protože jeho přednáška Proč stále Masaryk? byla vysoce přesvědčivá, nesmírně aktuální a živá pro současné dny, které prožíváme, pro každého z nás – od mladé generace až po nás, kteří už máme život téměř za sebou. Nelituji ani minuty, kterou jsem strávil na tomto setkání, a zejména bych znovu vyzdvihl přednášku pana profesora Jana Láška. A co je mimořádně důležité – dokáže přesvědčit a zaujmout své studenty a jsem rád, že o jeho přednáškách hovoří s nadšením i moje vnučka, která právě studuje Husitskou teologickou fakultu. Děkuji vám.

Modlitba za vlast

*Tomáš Butta,
patriarcha CČSH*

Věčný Bože, který vládneš nad celým světem, nad národy, nad dějinami. Modlíme se za svou vlast, v níž se střídal čas bojů a pokoje, čas útisku a svobody, čas bolesti i čas radostného nadšení. Děkujeme ti za všechny, kteří šířili hodnoty pravého lidství, které nám dáváš v bolesti poznávat ve svém Synu a našem prvorozeném bratru Ježíši Kristu.

Chceme ti poděkovat za svůj novodobý stát i za osobnost prvního prezidenta T. G. Masaryka. Ve svých modlitbách myslíme i na všechny, kterým je dočasně svěřována odpovědnost za správu této země. Dej, aby svou službu konali spravedlivě, moudře i poctivě.

Dej, ať národy a lidé v Evropě i na celém světě mohou spolu žít v porozumění a míru.

Kéž je na zemi známa tvá cesta, Bože a mezi všemi národy tvá spása, amen.

Pokoj a milost Boží buď s námi se všemi.

Amen.

Obsah

Předmluva	3
<i>PhDr. Olga Nytrová</i>	
K Masarykovu evropanství a jeho duchovní identitě	5
<i>ThDr. Tomáš Butta</i>	
Projev předsedy ČSSD u příležitosti setkání	7
ke 159. výročí narození Tomáše Garrigua Masaryka	
<i>Ing. Jiří Paroubek</i>	
Promluva pražského biskupa CČSH	10
ke vzpomínkovému setkání	
u příležitosti výročí narození prezidenta T. G. Masaryka	
<i>ThDr. David Tonzar, Th.D.</i>	
Masaryk o vzdělávání	12
<i>Prof. PhDr. Jan Sokol, Ph.D., CSc.</i>	
Proč stále Masaryk?	16
Filosof Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937)	
a jeho polemika proti Lvovi N. Tolstému.	
Odporovat či neodporovat zlu?	
<i>Prof. ThDr. Jan B. Lášek</i>	
Diskusní příspěvky	24
<i>Prof. ThDr. Zdeněk Sázava</i>	
Ponorná řeka	26
<i>Mgr. Lumír Čmerda, duchovní CČSH</i>	
Několik poznámek k předneseným projevům	27
<i>Miroslav Sígl</i>	
Modlitba za vlast	29
<i>Tomáš Butta</i>	

